

rongásának a hangulatát, sőt valamelyest az egész kort. Ezért sajnálatos, hogy a kiadó Csáky emlékirásának csak az 1904—1914 közötti évtizedre vonatkozó szakaszát bocsátotta közre. Csáky ugyanis megírta például háborús emlékeit is, amikor a francia idegenlégió tagjaként a Balkánon járt. Emlékezéseinek e része talán még érdekesebb, mint a párizsi évek idézése, ha művészetéről nem is esik benne szó. Hibáztatható az is, hogy a kiadó nem közli, hogy e kötetben csak egy részét jelentette meg Csáky emlékezéseinek, illetve ez csak egy véletlenszerű utalásból világlik ki (Az emlékezések részleteit fordította...). A nem közölt részeket nem pótolhatja a kötetben közreadott három tanulmány, bármily érdekesek is önmagukban. E tanulmányok egyébként jól egészítik ki egymást. Szelesi Zoltán objektíven elemzi Csáky életútját, Bor Pál, a kortárs és rokon szellemű művész 1926-os keletű tanulmánya egyúttal a húszas évek esztétikai problémakörére is utal, míg Szabó Gabriella szeretetteljes, szubjektív képet fest az öreg szobrászról. Mindenesetre, az említett hiány ellenére is, örömmel üdvözölhetjük Csáky József emlékezéseinek közreadását.

NÉMETH LAJOS

Könyv – újságlapokból

BEKE GYÖRGY: MAGUNK KERESÉSE

„Mert ólomerdők erdeje mi végett, / ha meghúzódní nem tudsz benne végül / és újság rongya lesz minden, mi élet?” — kérdez és sóhajt egy Mórához írt versében Juhász Gyula, mindenkinél pontosabban és fájdalmasabban fogalmazva meg a mindenkori hírlapíró mindenkor visszatérő keserű gondolatát: érdemes-e? Érdemes-e szolgálni naponta elpusztuló, kérészéletű fórumot, szabad-e életet tenni a minden este újra széthulló ólomsorokra, lehet-e naponta meghalni? Igen, lehet, mert az igaz hitű hírlapíró a reggeli lappal ismét újjászületik.

Van azonban más reménye is: a naponta elröpített újságlevelekről, a lepkeéletű írásokról kiderülhet, hogy az utókornak is szüksége lehet rájuk. Tudós fejek hajolnak ilyenkor az összeprérelt levelek fölé, hogy értő és avatott kezek formás könyvlapokra preparálják a hajdanvolt pillangókat. Kevés ritka példányt ér persze ilyen megtiszteltetés. Attól is függ, mikor, melyik napon repdeste rövidke életét a pillangó, de — még ritkább esetben — azért is megőrizhetjük őket, mert fontosnak tartjuk a kezét, amelyekből felröppentek. Juhász Gyula és Móra Ferenc írásai például megkapták az utólagos preparálást, és éppen a kezek miatt, amelyek kutya-nyelvre, vasúti szállítási bárca üres oldalára rótták a sorokat.

Az utókornak persze sok mindenre szüksége lehet. De át kell-e mentenie a jelenkornak is némely kérészéletű írást a könyvlapokra? Vagy végképp az utódokra kell hagynunk: válogassanak a saját guszthusuk szerint? Tudjuk, hogy napjainkban is szükség van riportkönyvekre, esszékötetekre. Kellenek a könyvek, amelyek a mind-napi újságdalalok szérűjéből gereblyézük át a szót a biztonságosabb csűrökbe. A válogatásnak azonban megfontoltnak és szigorúnak kell lennie. Egyetlen szempont ele-gendő mégis: csak fontos és jó írásokat szabad könyvbe gyűjteni.

Beke György riportjai és esszéi ilyenek.

A több romániai magyar lapba is dolgozó szerző új kötete csupán tárgya miatt is megérdemli a figyelmet. Olyan híradásokkal szolgál riportjaiban, amelyhez fog-ható izgalmas információt legfeljebb a víz alatti fölvételeket is készítő vakmerő és jó szemű filmes expedíciók szoktak elénk tárni. Beke György nem járja be az

océánt, meg sem közelíti Észak vagy Dél jégpáncéllal fődött pólusait. Nem Európa, még a saját országa határát sem lépi át, eszköze pedig csupán a toll. A moldvai és gyimesi csángók közé visz első két írásában. A két legerősebb szenvedéllyel írt riportban. Az elsőt (*Demse Antal Klézséről*) nagy kedvem volna elsőtől az utolsó sorig idemásolni, hogy továbbadhassam a hírt, amelyet Petrás Ince János, Koós Ferenc, Domokos Pál Péter és mások után most Bekétől tudok: élnek, vannak, anyanyelvükön beszélnek s tanulnak e nagyon távoli rokonok — túl a messzi hegyeken. Ma is őrzik meséiket, dalaikat, öltözködésük és életmódjuk legtöbb hagyományát. (A közöttük élt és a könyv más lapjain bővebben is emlegetett Kallós Zoltán gyűjteménye jó néhány innen való balladát tartalmaz.) A moldvai csángók nem padon üldögélő, folytonosan mesélő-daloló nótafák persze. Igen hétköznapi valóságukról is hírt hoz Beke György: a férfiak többsége „ingázó”, otthon a szövetkezetben jobbára asszonyok dolgoznak, emiatt bizony szerény a jövedelem. Hova járnak dolgozni a csángók? El egész Brassóig. Üzembe, vasúthoz, bárhová, ahol keresni lehet. Sokan a közeli gazdaságba, ahol napi harminc lej és egy kenyér a fizetség. Gyűjtik a pénzt, némelyiknek harminc-negyvenezerje is van a bankban. Többen tanulnak felnőtt fejjel. Demse Antal, a postatisztviselőből lett elnök is. A riportter-író látogatása napján éppen nem mehetett időben iskolába, mert valamit el kellett igazítani a pásztorok körül. Egyedül távozik hát a szerző, s valami megmagyarázhatatlan jó érzéssel, amilyennel Koós Ferenc a múlt században, s ahogy századunk első harmadában Bartók Béla, Domokos Pál Péter, vagy a közelmúltban itt járt néprajzos és nyelvész gyűjtők.

Erdélyben s itthon egyformán a legjobb értelemben vett szenzációt jelentette a múlt esztendőben a Kallós Zoltán által gyűjtött és összeállított *Balladák könyve*. Az első kiadás, amely első borítójának vásznán a magyarkapusi asszonyok eredeti varrottásával jelent meg, régen elfogyott, ugyanígy nem kapható már a második, olcsóbb kiadás sem. A könyv a nép alkotása, Kallós Zoltán csak szerkesztőként bábáskodott megszületésénél. Mégis érdekli az olvasót, ki ez az ember, aki újszólván az ismeretlenségből jön, s ilyen fölmérhetetlen kincset hoz a hóna alatt? *Kallós-motívumok* címmel őt mutatja be az egyik riport. Mit tudunk meg róla? Amit munkája alapján egyébként is nyilvánvalónak véltünk: egyszemélyes intézet, magányos, a legszentebb megszállottak fajtájából való ember, akitől még igen sokat várhatunk. Bemutatása nem azért sikerül igazán hitelesre, mert Beke pontosan jegyzi, netán magnetofonra veszi beszélgető társa mondatait. Talán a formális beszélgetés nélkül is megidézhetné volna Kallós Zoltánt, hiszen otthonos a Mezőség, Moldova csángó falvai és Gyimes vidékén, ahol a balladás ember járt, tanított, gyűjtött. Ismeri tehát a zarándokló, munkálkodó, az igazi Kallóst. Mint ahogy ismeri az országot, amelyről ír, ezért hozhat hiteles híreket a csángókról, a Ploesti-ben élő magyarokról. Sok mindentről, ami nem csupán nekünk, de a Székelyföldön vagy Bukarestben élő magyarnak is valódi újdonságot jelent.

Az olvasó várja a további izgalmas riportokat, ezért fog talán a következő írás olvasásához némi csalódással. Mert a hátralevők már esszék. Báthori és Bem, Gábor Áron és Bolyai neve, jelképpé nőtt alakja ad alkalmat az íróknak a töprengésre. Ha elolvassuk és értelmezzük ezeket a meditációkat, már ismét nem leszünk csalódottak. A riportokban megfigyelhettük Beke ökonomikus szerkesztési gyakorlatát, kevés sallanggal ékített, egyszerűségében szép stílusát; hasonlóan tömör fogalmazást, a legfontosabb gondolatokra való fegyelmezett koncentrációt tapasztalhatunk esszéiben is. Bővebben szólhatna például Bolyai Jánosról. Szívesen olvasnánk akár az ismert életmozzanatokról is többet, nem követelhetjük mégsem, értvén a szerző szándékát: Bolyai mint jelkép fontos a számára, s számunkra is. A fiatal Bolyairól alkotott kép állandóan formálódott, s formálódik. Jó, hogy most ilyen: mércé és remény. Az ember nemcsak úgy emelkedhet ki a provinciából, ha megfutamodik, de keményen megállva és kapaszkodva, onnan messzire látni, az erősek számára nem lehetetlen. Hasonló tanulással szolgál Gábor Áron legendájának megfejtésében,

amelynek lényege: „megérezte és vállalta népe javára a szolgálat parancsát. Azt, amit éppen akkor és éppen neki kellett tennie”.

Szolgálat a naponta újjászülető és elhulló újságlevelek írójának munkája is. Fontos, nagy hivatás. Ha valóban szolgálatként vállalja a hírlapíró. Amint Beke György teszi. (*Kriterion*, 1972.)

ANNUS JÓZSEF

TÉKA

VÁMOS MIKLÓS: ELŐSZÓ AZ ÁBÉCÉHEZ

Ami első olvasásra szembevető ebben a kötetben, az, hogy Vámos nem tud novellát írni. Ez még nem lenne baj. De úgy tesz, mintha tudna. Így aztán vagy anekdotákat fércel össze (*Kisfiúk és Nagyfiúk, Kommunizmus*), vagy tárcákat próbál novellává erőltetni (*A szerelemről, Bőrkabátos nő monológja*). A *tenger* című írásában egyszerre teszi mindkettőt; ráadásul a kéthasábos szerkesztésmód ismert fogásait egyéni stílusleleményként találja. A mondandó is a spanyolviaszk rettenthetetlen feltalálóra emlékeztet: „De az embereknek éppen az a jellemző tulajdonságuk, hogy egyre kevésbé fedezhető fel egyedi tulajdonságuk!” — kiált fel Cserik, a közepszerűség rémével viaskodó fiatal író az *Irodalmi novellában*. A legnagyobb hibájuk ezeknek az írásoknak mégis az, hogy nem hiszünk hőseiknek. Nem mai fiatalok ezek, hanem olyan „művi úton létrehozott, két lábon járó társadalmi hazugságok” (Császár István), melyek a valódi fiatalok egyetlen legyintésétől kimúlnak. Ezért kell folyton újakat kitalálni helyettük.

Az *Újabb híreim* ciklus groteszknek szánt írásai közül csak egy érdemes erre a névre (*A pedagógia és a történelem*). A többi a hazai pol-beat számok álellenzéki, vérszegény nyöszörgéseire emlékeztet, néhol a szöveg igényességében sem emelkedve azok fölé.

Az *Előszók* ciklus néhány „irodalmi röplapja” ötletesnek mondható, de az egész kötetet jellemző zsurnálizú köz-

helyek mégis itt a leglaposabbak. Néha az az érzésünk, eltévedt kabarétréfát olvasunk.

A kötet leggyengébb darabja a *Létra* című „abszurd rövidjáték”, melyben csak az az elfogadható, hogy valóban rövid. Egészében véve a brechti és a beckett-i technika sikerületlen ötvözete, az előbbi szerző tisztánlátása és az utóbbi szellemessége nélkül.

A szellemességgel egyébként is bajok vannak Vámosnál. Rendszerint zárójelben, az eseményeket kommentálva teszi ezt. Íme két zárójel: „A csíkos inges felállt, biccentett, majd elment az egyik műzsával. (Valószínűleg Thália lehetett az illető hölgy, mert smink volt az arcán és paróka a fején.)” Vagy miután a két kisfiú bemászott az ablakon: „...nem így képzelte el az ígérlet kapuján (ablakán) a bejutást.”

Nyelvi, stíláriis pongyolaságok, üresjáratok szép számmal akadnak a kötetben. „Szerencsére az abbani segédkezésre nővéremet szólította fel” — írja. Vagy: „De közben már folytatta a gondolatsort az ajándékozásról és hosszasan fejtegette azt.”

Vámóst nem menti az a tény, hogy még csak huszonegy éves. Mindenki akkor áll ki a porondra, amikor már elég felkészültnek érzi magát hozzá. (És amikor engedik.) Egy jó *Felesleges mondataim* és egy elfogadható írás (*Jutka írása*) még nem ok arra, hogy valaki kötetten álljon az olvasók elé. Végtére is, ha valaki előszót szándékozik írni az abécéhez, nem árt, ha előbb megismerkedik vele. (*Magvető*, 1972.)

TEMESI FERENC